

ידע מקצועי ודפוסי למידה של מורות באתר רשת חברתית-מקצועית

צביה לוטן
מכללת לוינסקי לחינוך
izvial@gmail.com

Teachers' Professional knowledge and Styles of Learning in Professional-Social Network

Zvia Lotan
Levinsky College of Education

Abstract

The writing of this article coincides with the increasing popularity of social networks and with open applications that greatly increase the ability of each online user to make his personal information accessible. Online social networks are prime examples of these phenomena. These networks afford users free and almost unlimited access to information that can have tremendous potential for learning. The rationale behind these networks and the relationships between the individual and the group that they exemplify, however, are considerably different from other, more familiar, teaching environments. This case study grew out of the desire to examine an academic course conducted within a social network, in the hope that we might better understand how student-teachers learn within a network, and how these networks can advance both learning and teaching.

The study found that the students in the examined course, teachers studying for master's degrees at a teachers' college, readily adapted to the social networking site and to the various tools it offered. The individual students developed into a learning community motivated to advance the use of personal and professional content. Three distinct learning profiles were identified: using the site to experimentally examine professional issues; using the site to advance the network as a professional learning community; using the site to advance various (not necessarily educational) issues and to make friends. Most of the participants fit one of these three types, while a minority exhibited characteristics of either two or all three of them.

Keywords: Social network, Styles of learning, Professional Knowledge, Human-computer interaction

תקציר

הכנס וההרצאה מתקיימים בעת התעצמות טכנולוגיית הידע החברתית באינטרנט, דהיינו יישומים פתוחים, באמצעותם כל גולש יכול לשתף ידע אישי שהופך למידע ציבורי. ברשת החברתית, נציגה מובהקת שלה, מופק ידע רב על ידי הגולשים, באופן חופשי ובלתי מבוקר, ומכאן הפוטנציאל עצום של הרשת החברתית ללמידה. עם זאת, הרציונל שעומד בבסיסה ויחסי פרט-קבוצה בה שונים מסביבות הוראה אחרות.

ההרצאה תדווח על ממצאים מחקר של קורס אקדמי, שהתנהל באתר רשת חברתית ייעודית לחינוך, ונבחן כחקר מקרה. המחקר התמקד בידע המקצועי

שהתפתח באתר הרשת ובדפוס הלמידה של הסטודנטים-מורים שהתגבשו בסביבה החדשה. הסטודנטים באתר עברו מתחושת חובה לפעולה מתוך מוטיבציה פנימית והם יזמו קידום תכנים מקצועיים – אישיים במהלך אינטראקציה עם הקהילה. הם התנסו באתר כלומדים אוטונומיים, המשמיעים קולם, וכמתכנני לימודים. נבנה ידע על דרכי למידה והוראה בסביבה זו, על כוחה של החצנת ידע ושיקופו ברשת חברתית ועל למידה שיתופית להעצמת הלומד הפרטי. נמצאו שלושה פרופילים של דפוסים למידה שהתעצבו בקורס: למידה כשדה ניסויים לבדיקת סוגיות מקצועיות רלוונטיות, למידה כדי לקדם את הקבוצה כקהילה מקצועית ולמידה כדי להעלות מודעות לנושאים מגוונים ולהיכרות עם חברים.

מילות מפתח: רשתות חברתיות, דפוסים למידה, הוראה ברשת חברתית, ידע פרופסיונלי, אינטראקציית אדם-מחשב

מבוא

מחקר זה בוחן התפתחות ידע מקצועי ודפוסים למידה של סטודנטים, מורות שלמדו לתואר שני במכללה להכשרת מורים, כשלמדו באתר רשת חברתית ייעודית לחינוך באינטרנט. באתר הרשת החברתית הם בצעו משימות פתוחות של ייזום נושאים לדיון ודיון בהם ושל בניית מערכות קשרים עם עמיתים, לצורך הפקת מידע ובניית ידע. מוקד המחקר מתבונן באופן בו כל אחד מהם ניסה למצוא את דרכו כדי לבצע את המשימות ולבנות ידע מקצועי-אישי בסביבה בה הידע משתנה תדיר.

לאחרונה נעשה מאמץ רב להכשיר את המורים ללמד וללמוד בסביבות מתוקשבות. לב ליבו של תהליך הלמידה, הפיכת מידע לידע ברשת האינטרנט, עובר תמורה. בעשור האחרון נוספו טכנולוגיות 2.0, יישומים פתוחים, המאפשרים אחזור והעלאת מידע בכל זמן ומכל מקום בידי גולשים מרובים המתאספים יחד (gathering) סביב סוגיות או מושגים או רעיונות ופועלים בחוויה משותפת לפיתוחם. הכותב מחצין את הידע שלו ב"מחברת ציבורית" ופותח אותו לרב שיח עם אחרים, גם לגולשים שאינו מכיר. השינוי הזה מאפיין את התכנים ברשתות החברתיות, בהן הפרט עצמאי ומתנהל אוטונומי בסביבה. אלא שהלמידה של הפרט והאינטראקציות בין חברי הקבוצה באתר רשת חברתית שונה מלמידה בסביבות אחרות של טכנולוגיות 2.0, כמו בלוג או ויקי.

המחקר מבקש לבחון במתודולוגיה של חקר מקרה את הידע המקצועי שנוצר ואת דפוסים הלמידה של הלומדים סטודנטים-מורים באתר רשת ייעודית לחינוך. תהליכים אלה אינם שווים לכל נפש, לאנשים שונים דפוסים למידה שונים וטכנולוגיית הרשת החברתית, המאפשרת לפרט התנהלות אוטונומית, יכולה ליצור אינטראקציה שונה בין לומד ולומדים בסביבה ייחודית זו.

מסקנות מהמחקר יעשירו את תובנות הקהילה החינוכית על בניית ידע מקצועי בדפוסים למידה שמתעצבים באתר רשת חברתית ייעודית לחינוך.

סקירת ספרות

עידן הידע מאופיין בעלייה משמעותית בעומס המידע, המקשה על התעדכנות במידע רלוונטי והפיכתו לידע יישומי על פי דרישות של סביבה משתנה (סלומון, 2000). רשת חברתית מנסה להתמודד עם הקושי בתהליך שונה מאשר אחזור מידע במנועי חיפוש. אתר רשת חברתית הוא מרחב של פרטים (אנשים וארגונים) אוטונומיים בעלי יכולת עצמאית, הפועלים בנגישות למשאבי מידע מגוונים ובמהלך אינטראקציה אחד עם השני. זהו ידע בפעולה שנמצא אצל המשתתפים, המשתפים אותו בקהילה כחלק מתהליך של כריית ידע מאחרים ומהאינטרנט, לצורך עיבודו ושימוש בו מחדש (Re-Use) להבנת עניין משותף או להשגת מטרה משותפת. הפעולה או התוכן שהפרט חולק ביוזמתו, מופץ אוטומטית במהירות בין החברים, "מהדהד" דרכם לחבריהם ולחברים של החברים שלהם ונחשף לציבור רחב, שרק חלקו מוכר לכותב. ברשת חברתית עשוי הפרט להגביר את ההון החברתי שלו, היינו כמות ואיכות הקשרים החברתיים (מש ואלגלי, 2009), ואת ההון האינטלקטואלי שלו, ידע וניסיון שניתן להפעילם על מנת ליצור עושר (סטיוארט, 1999).

מאחר ואנשים שונים מגלים דפוסים שונים לבניית ידע, כמו למשל העדפות לשימוש בערוצים שונים, העדפות להצגת רעיונות הוליסטיים לעומת הצגת פרטים, עשיית דברים בצורה חדשנית ומתגרה במוסכמות לעומת עשייה בדרך מסורתית וכיו"ב (סטרנברג וגריגורנקו, 1998), הרי המדובר בידע הנמזג לתוך הקהילה במגוון של דרכים. הידע שנוצר משמש בהמשך את הפרט והארגון לשם הסתגלות לסביבה המשתנה ולשמירה על זהותו הייחודית.

טכנולוגיות הידע החברתית בכלל ואתרי הרשת החברתית בפרט משמשים אפוא כר לצמיחת ידע רב תחומי ורב ערוצי, אשר מתהווה באופן בלתי פורמאלי, ללא ניהול ובקרה ריכוזיים ומושכלים, ובאופן שונה מאוד מדרכי התהוות הידע המקובלות במערכות חינוכיות, שמטרתן למידה פורמאלית וצבירת ידע פורמאלי. כמו כן הן משמשות סביבה ללומד עצמאי ואוטונומי, היכול לקיים דרכי עיבוד מידע בהתאם לדפוסי הלמידה שלו, ובאופן שונה מאוד מתהליך הלמידה הפורמאלי בבית הספר. סימנס (Siemens, 2010), אנדרסון (Anderson, 2009) ודלסגארד (Dalsgaard, 2008) ראו באפשרויות של למידה באתרי רשתות חברתיות, פוטנציאל פדגוגי לחולל שינוי בתהליכי הלמידה והתברות בבתי הספר. הסגל (2011) הרחיב את טענתם כשתאר מה מאפשר השימוש באתרי רשתות חברתיות בבית הספר:

יצירה של רשת ידע, דרכי עדכון והתאמה של המידע במהלך הלמידה, תוך שימוש בהערכה אישית וקבוצתית של התוכן... כתהליך מתמשך של הסתגלות והפיכת המורה, התלמיד ובית הספר כולו למערכת מורכבת, המסתגלת במהירות לסביבה – תוך רכישת אוטונומיה התנהגותית ולגיטימציה חברתית ואישית. (הסגל, 2011, עמ' 279)

הפוטנציאל החינוכי המתואר של אתרי רשת חברתית משולב באתגר של הטמעה נכונה שלהם בארגון החינוכי. תהליך ההטמעה מתמודד עם מספר בעיות: מורים שמתקשים לאמץ תקשורת שאינה פנים אל פנים ויתקשו להסתגל לפעילות שדורשת שקיפות רבה ופתיחות לביקורת שמשנה את ההיררכיה המוכרת בין המורה לתלמיד. (הסגל, 2011), חלקיות הידע המשותף הנבנה ביוזמת יחידים - ידע חלקי, שאינו מובנה, אינו שואף למצות את תחומו ולכן אינו עונה על הצורך החינוכי (רותם ואבני, 2008) והיות סביבת הרשת נוחה לגניבת ידע, רמיה, הטרדה ועוד התנהגויות אנטי-חברתיות שאינן הולמות (Anderson, 2009). מכאן הצורך לבדוק את הקשיים במהלך התנסות בהוראה ובלמידה באתרי רשת חברתית וכך לקדם הבנה של תהליכי הלמידה המתקיימים בהם. הלמידה באתרי רשתות חברתיות עתירת הזדמנויות ואתגרים למחנכים וללומדים כאחד (Anderson, 2008).

המחקר הנוכחי מבוסס על ניסיון להכשיר מורים לפעולה ולמידה ברשת חברתית, תוך התנסות בעשייה כזו בפועל. מאחר והלמידה ברשתות החברתיות היא למידה תוך עשייה-הבנתה תצמח אף היא מתוך עשייה. רשת חברתית מאפשרת לכל אחד לפעול בצורה עצמאית ואוטונומית ולכן היא מאפשרת עושר התנהגותי של עיבוד מידע השקוף באתר הרשת. חשוב לבחון את העושר ההתנהגותי ברשת החברתית ולאפיינו. יש לבחון אילו דפוסים למידה אישיים מתפתחים כאשר ידע נוצר ומתהווה בין פרטים עצמאיים ואוטונומיים, המבטאים את יכולתם בהתאם למצבים ולמטלות, במהלך אינטראקציה טבעית, ומתוך שקיפות ומודעות לידע של אחרים.

המחקרים על למידה ברשתות חברתיות צעירים ומתמקדים בלמידה בקבוצה. חוקרי הרשתות החברתיות, שדבריהם תוארו לעיל, הבחינו בין התהוות קבוצות, קהילות ומערכות וייצור של ידע בהן, לבין למידה שמתרחשת מתוך פעילות היחיד במרחב זה, אך לא מצאתי התייחסות במחקר לדפוסי עשייה ודפוסי למידה אישיים שמבחינים בין פרטים ברשת החברתית.

שאלות מחקר

המחקר בחן דרכי עיבוד ידע של לומדים בקורס אקדמי מקוון, שהתנהל באתר רשת חברתית ייעודית לחינוך. שתי שאלות מחקר מרכזיות עולות מתוך סקירת הספרות שתוארה:

1. מהו הידע המקצועי שהתפתח אצל הסטודנטים באמצעות אתר הרשת החברתית-מקצועית?
2. אלו דפוסים למידה ברשת סייעו ללומדים לפתח ידע מקצועי?

מתודולוגיה

הקשר המחקר הנוכחי נערך במסגרת קורס סמסטריאלי למורות במערכת החינוך הלומדות לתואר שני בחינוך במכללה להכשרת מורים. מטרות הקורס היו שהמשתתפים יכירו ויבינו עקרונות תיאורטיים ומעשיים של קהילה לומדת וירטואלית כמו גם יתנסו ביישום תובנות תאורטיות באמצעות השתתפות בקהילות וירטואליות. "שלובים", אתר רשת חברתית-מקצועית ייעודית לחינוך שפיתח מכון מופ"ת, היווה את סביבת הלמידה של הקורס הנחקר.

מהלך המחקר המחקר נערך במתכונת של חקר מקרה איכותני, על ידי חוקרת משתתפת. כל עשייתם של הסטודנטים במהלך הקורס ברשת החברתית, נתפסה בראייה גלובלית כמכלול של ראיות לחקר המקרה (case study) (יוסיפון 2001; Yin, 2003; Stake, 2000).

אוכלוסיית המחקר במחקר השתתפו עשרים ושבעה סטודנטים. את הקורס הנחתה מרצה מהמכללה, שהיא כותבת המאמר.

כלים לאיסוף נתונים הפעילויות של הסטודנטים, הועתקו בשפתם הטבעית מאתר הרשת בסדר שתאם את זמני הכתיבה למעבד תמלילים. בנוסף נותח החלק הפתוח במשובים שהמכללה העבירה לסטודנטים בסיום הקורס בעילום שם.

ניתוח הנתונים מאגר הנתונים הועבר לתוכנת אטלס-טי 5 (Atlas-ti 5) ונותח בניתוח תוכן תמטי.

תהליך הניתוח והפרשנות תחילה נקרא תיעוד כל הקורס במלואו, ותיעוד ההשתתפות של כל חבר בקבוצה, בנפרד. התיעוד חולק ליחידות ניתוח ואלה הושו במטרה לאתר ידע מקצועי שהתפתח במהלך הפעילויות ודפוסי למידה אישיים ולאפיינים (Yin, 2003). זוהו פרופילים של משתתפים-מבחינת דפוסי ההתנהלות והלמידה שלהם בקבוצה ומתוכם אותרו שלושה פרופילים שחזרו על עצמם בקבוצה.

הבטחת זכויות הנחקרים ננקטו כל האמצעים לשמור על האנונימיות של המשתתפים.

ממצאים

הסטודנטים השתמשו באתר הרשת כדי לדון במשימות הקורס ובד בבד להעלות סוגיות ולהשמיע את עמדתם בתכנים מקצועיים-אישיים מגוונים. אובחנה התמקצעות בידע על למידה ועל הוראה במספר נושאים: ידע טכנולוגי על אתר רשת, ידע על מתודולוגיה של למידה באתר רשת, ידע על חשיבות השיתוף ויצירת למידה שיתופית באתר הרשת, ידע על עצמי כלומד, ידע על מקורות מידע חדשים, ידע על דרך הוראה חדשה ויצירת קשרים חדשים בין מושגים שונים בידע המקצועי.

במהלך קריאת התיעוד זוהו פרופילים של משתתפים-מבחינת דפוסי ההתנהלות והלמידה שלהם בקבוצה. אותרו שלושה פרופילים שחזרו על עצמם בקבוצה. חברי הקבוצה השתייכו ברובם לאחד משלושת הפרופילים הללו ומיעוטם הראו דפוס למידה מעורב אשר נוכחו בו אפיונים של שנים או שלושה מן הפרופילים. *פרופיל א-למידה באתר כשדה ניסויים לקידום סדר יום מקצועי אישי*. כאן הייתה הפעילות באתר הרשת ממוקדת מטרה, והתנהלה בצורה עצמאית ללא תלות בסביבה. היא כרתה מידע שרלוונטי לקידום מטרתה מאחרים ויזמה פעילות באמצעות כלים שסייעו לה לעבד את המידע שהפיקה: בעיקר שיתוף ידע שלה בקבוצים ועיבוד ידע ורגשות בבלוג האישי שלה. לא נראתה תלויה בתגובות של הסביבה לקצב ואיכות הפעילות שלו. *פרופיל ב-למידה כחלק מקידום הקבוצה כקהילה מקצועית*. בפעילות הפרופיל באתר הרשת בלטה רגישות להתנהלות הקבוצה והתמקדות ביחידים ובקבוצה כדי לגבש אותה. ההתנהלות הייתה עצמאית עם רגישות לקבוצה וכתביבת תגובות שיעודו אחריות ואכפתיות לקבוצה. הכלים העיקריים בהם נעשה שימוש היו כתיבה בקיר, דיונים ושיתוף בקבוצים. התלות בשדה הייתה ממקום של העצמת הקבוצה. *פרופיל ג-למידה המעלה את המודעות המקצועית והחברתית האישית*. בפרופיל זה היה מעבר מהתנהלות של סטודנט, הממלא משימות חובה בקורס, לביטוי עצמי בהנאה ובאינטראקציה עם עמיתיה ועם חברי רשת אחרים. הרשת החברתית הייתה עבורו מקום להעלות מודעות לנושאים מגוונים, לביטוי עצמי בנושאים

שחשובים לו, לשיחה עליהם עם עמיתים ועם חברי רשת אחרים, ומקום לפנטז ולתכנן. הפעילות ברשת לא הייתה ממוקדת מטרה והיא התנהלה מתוך תלות בסביבה, המסרים של העמיתים הניעו אותו לחשיבה ולהעלאת מודעת באותם נושאים והמשימות הניעו אותו להציף את המחשבות שלו. הפעילות הייתה במגוון כלים שהציע אתר הרשת.

דיון

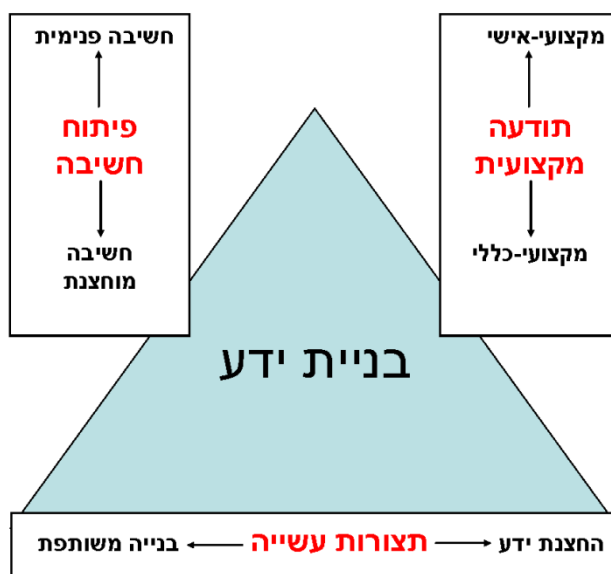
המחקר על למידה באתרי רשת חברתית הינו צעיר ומתמקד בתהליך הלמידה בקבוצה. מחקר זה חקר תחילה דפוס למידה אישיים באתר רשת חברתית ומהם נלמד על פרופילים משותפים של דפוס למידה ובכך ייחודו. המשתתפים במחקר, סטודנטים, שהם מורות בפועל בקורס אקדמאי בלימודי תואר שני, התנסו בלמידה באתר רשת חברתית ייעודית לחינוך, "שלובים", והסתגלו במהירות לאופנויות תקשורת ולאופנויות בניית ידע, ייחודיים.

ניתן לתאר את בניית הידע של הפרט כנעה על שלושה צירים: תודעה מקצועית, פיתוח חשיבה ותצורות עשייה (ראו איור מס' 1). לכל ציר שני ערכים והתנועה בניהם היא מחזורית.

תודעה מקצועית – הפרט פעל ברשת על נושאים מהפרקטיקה, תכנים הרלוונטיים לעולם ההוראה המקצועי שלו. התכנים נעו בין מקצועי-אישי - תכנים הרלוונטיים בצורה ישירה לפרקטיקת הלמידה שלו כסטודנט במכללה ולפרקטיקת ההוראה שלו בבית הספר - לבין מקצועי-כללי, תכנים הרלוונטיים בצורה עקיפה וכללית למקצועו כסטודנט וכמורה ונבעו מהתודעה הקבוצתית שנוצרה בסביבה.

פיתוח חשיבה – עם המעברים בין התודעה האישית לתודעה הקבוצתית באתר הרשת החברתית הפרט האוטונומי נע בין חשיבה פנימית לבין חשיבה מוחצנת עם הסביבה (כלים ואנשים) ולחשיבה רפלקטיבית ומטא-קוגניטיבית.

תצורות עשייה – מגוון אפשרויות של כלי תקשורת אפשרו לפרט להחציף ידע או להשתתף בבניה משותפת של ידע. התנהלות הפרט באתר הרשת הרחיבה את דפוס הלמידה הטבעי הקיים בו קודם, לבחירת כלי רשת המתאימים לו ולפיתוח דפוס למידה אישי מותאם לאתר הרשת החברתית. דפוס הלמידה האישי של הפרט ברשת, סייע לו למצות את יכולותיו, ולהשיג את הצרכים והמטרות שלו ואת מטרות הקורס.

איור 1: שלושת הצירים עליהם נעה בניית הידע של הפרט ברשת חברתית (התנועה בין הערכים של הצירים הינה מחזורית ולא לינארית)

בד בבד עם הפעילות באתר הרשת החברתית פתחו הלומדים דפוסי התנהלות באתר, שבטאו יכולות, צרכים ומטרות אישיות. סטרנברג וגריגורנקו (1998) הגדירו סגנון חשיבה כדרך המועדפת של אדם להשתמש או להתבטא ביכולת אחת או אחרת בהתאם למצבים ולמטלות. ניתן להניח כי דפוס ההתנהלות של הלומדים באתר המשיך דפוס למידה קודם שלהם, אך הוא פותח במהלך העשייה באמצעות הכלים של אתר הרשת החברתית ומתוך המאפיינים של אתר הקורס.

נמצאו שלושה פרופילים מובחנים של דפוסי למידה: למידה באתר כשדה ניסויים לקידום סדר יום מקצועי, למידה כחלק מקידום הקבוצה כקהילה מקצועית ולמידה המעלה את המודעות המקצועית והחברתית האישית.

ניתוח שלושת הפרופילים העלו שלושה צירים הרלוונטיים לדפוסי למידה אישיים ברשת חברתית: הציר הראשון הוא ראיית צרכים ויש בו תנועה מראיית צרכים אישיים לראיית צרכים של הקבוצה, הציר השני הוא סדר היום של התכנים ויש בו תנועה מכתובה שממוקדת בסוגיה מקצועית אישית לכתובה מבוזרת, שתלויה בסדר היום הקבוצתי. הציר השלישי הוא בחירה אישית ממגוון הכלים באתר הרשת החברתית (ראו איור מס' 2).

איור 2: שלושת הצירים המאפיינים דפוסי למידה אישית ברשת חברתית

הסטודנטים פתחו ידע איך להתנהל כדי לקדם את למידתם במרחב המשותף, כלומר, איך להעלות את סדר היום המקצועי-אישי שלהם ולרתום אחרים לדון בו, ואיך ללמוד מתכנים, מהתנהלות ומכלי תקשורת שאחרים משתמשים. הסטודנטים בנו הבנה גם על תרבות הלמידה באתר הרשת לפיה למידה טובה בסביבת הרשת מותנית בלומד אוטונומי, פעיל ויוזם, המשמיע את קולו.

גובש ידע מקצועי על תנאים להתנהלות של קהילה לומדת ברשת ועל כוחה של זרימת מידע ושיתוף בהעצמת הלומדים. הבנת הפוטנציאל הלימודי וההוראתי הטמון באתר הרשת הביא אותם להשוות אותו לפדגוגיה ולתיאוריות למידה, עליהן למדו בקורסים אחרים וליצור תובנות וקשרים חדשים בין תאוריות למידה ופדגוגיה.

חקר המקרה בוחן דפוסי למידה בסביבה חדשה לחינוך – אתר רשת חברתית. הקשרים ייחודיים של המקרה: אוכלוסיית המחקר (תלמידי תואר שני במכללה להכשרת מורים), סביבת אתר הרשת

(רשת ייעודית לחינוך "שלובים"), תכני הקורס (נושאים מקצועיים בהוראה ולמידה) והתנהלות המרצה בקורס מצמצמת את ממצאי המחקר על התפתחות ידע מקצועי ודפוס למידה למחקר זה.

זהו כוחו של המחקר ואלה מגבלותיו. חקר מקרה בוחן מאפיינים של מקרה מסוים ואת המשמעויות שלהם, אך מתוך לימוד הייחודיות ניתן להסיק על האוניברסלי (Stake, 1995, p. 8). יש להמשיך ולבחון את דפוס המידה שנמצאו כאן בהקשרים אחרים (סטודנטים בתארים מתחילים ותלמידים בגילאים צעירים, אתרי רשת חברתית אחרים, בתכנים דיסציפלינריים שונים והוראה שונה) כדי לבחון את היכולת של המחקר הנוכחי 'להראות' טיפוס לומדים ודפוס למידה חדשים, בזירה החדשה של המדיה החברתית ושל אתר הרשת החברתית.

מקורות

- הסגל, א' (2011). טכנולוגיות רשת במערכות חינוך – מהטמעה להסתגלות. בתוך ד' חן וג' קורץ (עורכים), **תקשוב למידה והוראה**. 279 – 296. אור יהודה: המרכז ללימודים אקדמיים.
- יוסיפון, מ' (2001). חקר מקרה. בתוך: נ' צבר-בן יהושע (עורכת), **מסורת וזרמים במחקר האיכותי**, עמ' 441 – 468. לוד: דביר.
- מש ג' ואלגלי צ' (2009). רשתות חברתיות: **בין הון חברתי מגשר והון חברתי מקשר**. הרצאה בכנס צייס למחקרי טכנולוגיות למידה.
- סטיארט, ת' א' (1999). **הון אינטלקטואלי העושר החדש של הארגונים**. ירושלים: מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה.
- סטרנברג ר' וגריגורנקו א' (1998). סגנונות חשיבה בבית הספר. **חינוך החשיבה** 14, 5-13. ירושלים: מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה.
- סלומון, ג' (2000). **טכנולוגיה וחינוך בעידן המידע**. חיפה ותל אביב: זמורה ביתן ואוניברסיטת חיפה.
- Anderson, T. (2009). *Social Networking in Education*. Retrieved May 1, 2011 from: <http://terrya.edublogs.org/2009/04/28/social-networking-chapter/#comments>
- Anderson, T. (2008). *Networks vs. Groups in Higher education*. Retrieved May 1, 2011 from: <http://terrya.edublogs.org/2008/03/17/networks-versus-groups-in-higher-education/#more-90>.
- Dalsgaard, C. (2008). *Social networking sites: Transparency in online education*. Retrieved May 1, 2011 from: <http://www.citeulike.org/user/jrhode/article/3387973>
- Siemens, G. (2010). *elearnspace*. Retrieved May 1, 2011 from: <http://www.elearnspace.org/blog/2010/05/06/the-importance-of-elgg-in-the-future-of-learning/>
- Stake, R. E. (2000). Case studies. In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (2nd ed.) (pp.435-454). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Stake, R. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. Newbury Park, California: Sage Publications.